

FARKLI BOYUTLARIYLA KADIN ÇALIŞMALARI

Editörler

Prof. Dr. Elif YÜKSEL OKTAY

Prof. Dr. Reyhan Ayşen WOLFF

E K İ N
Basım Yayın Dağıtım

2020

© 2020 Ekin Yayınevi

Tüm hakları mahfuzdur. Bu kitabın tamamı ya da bir kısmı 5846 Sayılı Yasa'nın hükümlerine göre, kitabı yayınlayan yayınevinin izni olmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılamaz, özetlenemez, yayınlanamaz, depolanamaz.

Sertifika No: 0607-16-008681

ISBN: 978-625-7983-35-8

Sayfa Düzeni / Kapak Tasarımı: Aslı AYRANCI

Baskı ve Cilt:

Sonçağ Yayıncılık

Matbaacılık Reklam

San Tic. Ltd. Şti.

İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı

48/48 İskitler - Ankara

Tel.: (0312) 341 36 67

Sertifika No: 25931

Baskı Tarihi: Ocak 2020

EKİN Basım Yayın Dağıtım

Şehreküstü Mah. Cumhuriyet Cad.

Durak Sk. No: 2 Osmangazi / BURSA

Tel .: (0.224) 220 16 72 - 223 04 37

Fax.: (0.224) 223 41 12

e-mail: info@ekinyayinevi.com

www.ekinyayinevi.com

ÖNSÖZ

Tarihin ilk çağlarında erkeklerle eşit koşullarda yaşadığı, çalıştığı ileri sürülen kadınlardan günümüz dünyasında bahsederken çok da eşitlik kelimesini kullanamamaktayız. Dünya Bankası'nın verilerine göre Dünya nüfusunun %49.5'ünü kadınlar oluştururken (<https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL.FE.ZS>); Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) verilerine göre de Türkiye nüfusunun %49.8'ini kadınlar oluşturmaktadır. Toplumun oluşturan fertlerin güçlendirilmesi toplumların refahını sağlamada çok önemli bir koşuldur. Sadece erkeklerin refahı ve mutluluğunun sağlandığı toplumların sağlıklı olduğu söylenemez. Ailede çocukların sorumluluğunu en fazla üstlenen bireyler olan kadınlar mutsuz ise mutlu nesillerin yetiştirilmesi daha zor olacaktır. Toplumun kadına ilişkin öngördüğü roller ağırlıklı olarak eş ve anneliğe ilişkin olduğunda çalışma hayatı, kendini gerçekleştirme veya sosyal hayata katılımıyla ilgili faaliyetlerde bulunması kısıtlı bir hâl olabilir. Halbuki toplumun bir parçası olarak kadınların sosyo-ekonomik, kültürel ve politik haklar bakımından erkeklerle eşit haklara sahip olmaları ve bunları kullanabilmeleri gerekir.

Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi gibi uluslararası bazı kuruluşların yanı sıra ülkemizde de Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın kadınlara yönelik çalışmaları gittikçe artmaktadır. Bakanlığa bağlı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü kadınlar ile erkeklerin eşit haklara sahip olmalarının sağlanması, kadınların güçlendirilmesi ve her türlü ayrımcılığa ve şiddete karşı korunmaları amacıyla çalışmalarda bulunmaktadır. Diğer bakanlıklar, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının da kadınlar konusunda ayrı ayrı çalışmalarının yanı sıra birbirleriyle de kadınların güçlendirilmesi amacıyla işbirliği çalışmaları bulunmaktadır. Bunların dışında üniversitelerin de kadın çalışmaları yapan araştırma merkezlerinin sayısı ve bu konudaki faaliyetleri de her geçen gün artmaktadır. Bu merkezlerin düzenlediği ulusal ve uluslararası sempozyumlarla da farkındalık arttırılmakta ve kadınların yaşadıkları sorunlara çözüm önerileri konusunda farklı çalışmalar bir araya getirilmektedir.

Kadına ilişkin çalışmalar son yıllarda gerek dünyada gerekse ülkemizde daha fazla ses getirmeye başlamıştır. Şiddet yaşayan, eğitim olanaklarına erişemeyen, işgücüne dahil olamayan, çalışma hayatında yer alsa bile erkeklerle eşit fırsatlara sahip olamayan, savaşlarda ve göçmen konumuna düştüğünde en çok zarar gören kadınların varlığı gerek uluslararası, gerekse ulusal istatistiklerde ve bu konularla ilgili çalışmalarda açıkça ortaya konulmaktadır. "Farklı

Boyutlarıyla Kadın Çalışmaları” isimli bu kitabımızda kadınlara ilişkin farklı konularda yapılan çalışmalarını bir araya getirdik. Kent kadınlarının yanı sıra kırsalda yaşayan kadınlara da yer verdiğimiz kitabımızda kadınlara ilişkin 30 çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalar arasında 8-9 Mart 2019 tarihlerinde Yalova Üniversitesi Kadın ve Aile Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (YÜKAM) ile Giresun Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi (GÜKAM) işbirliğiyle düzenlenen III. Ulusal Kadın Sempozyumu’nda sunulan bazı bildiriler de bulunmaktadır. Kitapta kadınların çalışma hayatının yanı sıra aile içi şiddet, mesleki eğitim, kırsalda ve sanatta kadın, göç ve kadın, kadınların siyasi eğilimleri ve yaşadığı dönemi etkileyen bazı güçlü kadınlara ilişkin çalışmalar vardır.

Kitabın kadınlara yönelik yapılacak verimli çalışmalara, kadınların ve ailelerinin hayatlarını güzelleştirecek yeni politikalara ışık tutmasını temenni ediyoruz. Kitabın yazımında emeği geçen bütün yazarlara teşekkür ediyoruz.

Prof. Dr. Elif YÜKSEL OKTAY
Prof. Dr. Reyhan Ayşen WOLFF

GİRESUN HALK OYUNLARINDA KADININ ROLÜ¹

Öğr.gör. Gökhan HAMZAÇEBİ²

Araştırmacı Mehmet Reşat BULUT³

GİRİŞ

Halk oyunu uygulamalarında kadın figürlerinin zenginliğini Anadolu'da yaşamış eski çağ medeniyetlerine kadar uzandığını söyleyebiliriz. Ancak halk oyunları incelendiğinde kadınların olmadığı bir oyuna çok nadir rastlanmaktadır. Bu durum kadınların Türk toplumundaki yeri ve önemini de göstermek bakımından ayrıca önemlidir. Kadınlar halk oyunlarında ana, bacı, kardeş, eş, hala, teyze olarak görülmekte ve çeşitli yörelerdeki kadınların yaşam biçimleri, yaşadıkları zorluklar yine bu oyunlarda ya kadınların kendi ağızıyla ya da başkalarının bakışlarıyla ifade edilmektedir.

Anadolu topraklarında yaşamış eski medeniyetlerde de kadının kültürel rolü belirlenmiş müzik ve dans figürlerinde betimlenmiştir. Örneğin Anadolu'da yaşamış eski uygarlıklardan olan Hitit toplumunda kadının kültürel ve sanatsal hayatındaki yerini 1997 yılında Çorum İline bağlı Sungurlu İlçesinin Yörüklü-Hüseyinde Tepesinde yapılan kazılarda bulunan kabartmalı vazolar üzerinde görmekteyiz. Kabartmalı vazolarında kadının yer aldığı özellikle dans konusunda bilgisini bu kabartmalı vazoda betimlenen "oynayan bir kadın" figüründe rastlanmaktadır. Bakınız Resim 1.

¹ Bu çalışma Giresun Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesi tarafından SOS-BAP-A 150219-55 nolu "Karagöl Dağı Civar Obalarında Yaylacılık Faaliyetleri" başlıklı olarak desteklenmektedir.

² Giresun Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, gokhanhamzacebi@gmail.com

³ Araştırmacı, cerasaten@gmail.com

Resim 1. Oynayan Kadın Figürü

Bu figürde müzik eşliğinde ellerini yukarı kaldırmış olan dansçı, olasılıkla parmaklarını şıkırdatarak oynamaktadır. Profesyonel bir dansçıyı temsil eden kadın, günümüz Anadolu folklorunun ne kadar uzun bir geçmişi olduğunu ve bu folklorun içerisinde kadınların rollerini belgeleyen önemli bir tasvirdir (Resim 1) (Yıldırım, 2001:1-17). Dans gündelik yaşantı ve eğlence hayatının yanı sıra dini hayatın ritüelleri olarak her dönemde varlığını sürdürmektedir. Eski Mısır uygarlığında tanrılar için dini törenlerde erkekler ve özellikle kadınlar tarafından dans yapıldığı bilinmektedir.

Eski Hitit uygarlığında da bu tür davranışlar görüldüğü gibi, dini törenlerin dışında danslar, halkın sosyal yaşantısında tarıma dayalı bereketin artması için yapılan bayramlarda ve eğlencelerde de yapıldığı bilinmektedir. Hititliler tarafından Anadolu topraklarının çok bereketi ve üretimin yüksek olduğu bilinmektedir. Bu nedendir ki birçok bayramları üretim ve bereket üzerinedir. Hitit bayram takviminde; Tarla Sürülmesi Bayramı, Orman Bayramı, Tahıl Yığını Bayramı, Bağbozumu Bayramı, Harman Bayramı, Orak Bayramı, Meyve Toplama Bayramı, gibi bayramlar bulunmaktadır. Bu bayramlarda müzikli eğlencelerin ve özellikle kadınların icra ettiği dansların yapıldığı bilinmektedir (Akdağ, 2018: 31).

İnsanlığın çevresinde ve doğasında var olan tüm hareketleri taklit etmesiyle başladığı kabul edilen dans, insanlığın dünya üzerinde tarih sahnesine ilk çıktığı andan itibaren ve günümüze kadar tüm uygarlıklarda özel ve gündelik yaşantılarında da görülmektedir. Ayrıca disipline olmamış dansları dinsel törenlerden, eğlencelere kadar çeşitli fiziksel aktivitelerle de günümüze kadar geldiğini görmekteyiz.

1. HALK OYUNU KAVRAMINDA TOPLUMSAL CİNSİYET

Karadeniz bölgesi özellikle Doğu Karadeniz bölgesi etnik ve kültürel bakımdan kadim bir geçmişe sahiptir. Bölgede yaşamış ve yaşamakta olan topluluklar, yöre insanların farklılıklarını kendilerine has karakterlerini en iyi yansıtan folklorik ve kültürel birikimler oluşturmuşlardır. Bu etnik ve kültürel yapı bölgede birçok özellik barındırmaktadır. Bu özelliklerinden biri de folklorik özelliklerdir diyebiliriz.

Folklorun içinde yer alan ve önemli unsurlarından biri olan geleneksel danslar aynı zamanda günlük hayatın geçmiş ile gelecek arasındaki köprüsünü meydana getirmektedir. Folklorun önemli kadrolarından biri olan halk oyunları etnik ve geleneksel yapıları içinde barındıran, yöre insanları tarafından üretilen ve nesilden nesile aktararak devam eden kültür ürünleridir. Zaman içinde kültürle şekillenen bu geleneksel ve etnik danslar, seyirci için yapılmaya başlanmış, bunun sonucu olarak da bir sanat dalı olarak gelişti ve sahne sanatları arasında yer almıştır. Dans ve beden arasındaki ilişki içtimai hayat içinde yaşayan yöre insanların kültürel sanata yarattığı karakterlerdir. Halk oyunlarında toplumsal cinsiyet ve dans ilişkisini ele alırken bu karakterler, müzikal ve figüratif icrasında kadının ve erkeğin toplum içinde üstlendikleri rol ve sorumluluklar geçmişten günümüze tarihsel ve toplumsal ve kültürel yönleriyle aktarılmaktadır. Halk oyunlarının toplumsal cinsiyet çerçevesinden ele anlaması kadın-erkek oyunlarındaki. Halk oyunları cinsiyete göre kadın oyunları, erkek oyunları ve karma oyunlar şeklinde ele alınmaktadır. Türk toplumunda ve özelde Karadeniz insanlarında geçmişten günümüze düğünler, şenlikler, bayramlar, törenler ve çeşitli toplantılarda icra edilen halk oyunları da bu özellikler içerisinde milli kültürümüzün vazgeçilmez bir parçasını oluşturmaktadır. Ayrıca bu milli kültür, kadın erkek arasındaki cinsiyet rolleri, yapabilecekleri faaliyetleri sınırlayan toplumsal beklentileri içermektedir.

Sosyal ve toplumsal beklentiler insanlara bu beklentilere uymaları konusunda bir baskı yaratmaktadır. Özellikle Anadolu gibi uygarlıklara beşiklik etmiş toprakların kültür ürünlerini anlayıp anlamlandırabilmek bu baskıyı geriye doğru bakışı zorunlu kılmaktadır (Bali, 2017:80). Bu yapı geleneksel danslarda da karşımıza çıkmaktadır. Geleneksel oyun icralarında kadın icracılardan beklentiler, toplumsal cinsiyete ilişkin beklentilerle örtüşmektedir. Bu durumu daha iyi ortaya koyabilmek için önce geleneksel uygulamalardaki erkek ve kadın arasındaki kalıplaşmış toplumsal cinsiyet rollerine, bu rollerin işleniş biçimine; erkeğin ve kadının sunuluş biçimine; kadın dansçı-oyuncuların gösterilerdeki

ağırlığına, rol dağılımlarına ve hatta kostüm anlayışına bakmak gereklidir (Ökten, 2011: 269).

2.GİRESUN YÖRESİ OYUNLARINDA KADININ YERİ

Giresun havarisinde sürdürülen konar-göçer hayat bütün kültür unsurları üzerinde etkili olduğu gibi dans üzerinde de doğrudan etkili olmuştur. Bu tarz yaşamın içinde bulunan yöre kadınları, yöresel oyunların şekillenmesine de neden olmuştur diyebiliriz. Giresun yöresinde halk oyunlarının temel esasını oluşturan oyunların başında da karşılama türü oyunları gelmektedir. Giresun konar-göçer hayatın yaşandığı ve yaylacılık faaliyetinin sürdürüldüğü bölgelerden biridir. Bu oyunu karşılıklı olarak erkek ve kadınlar oynar. Karşılama oyunlarının icrasında genellikle kadınlar ince sazlar eşliğinde bağlama, tef gibi ve erkekler meydan sazları olan davul-zurna ve kemençe ile oynamaktadırlar. Giresun karşılama oyunlarında yirminin üzerinde figür tespit edilmiştir. Ayak vurma, diz kırma, ayak vurup çökme, ayak vurup yer değiştirme, zig zag, altılı bu figürlerden bazılarıdır. Karşılama müziklerinin oluşturduğu usuller ve düzüm şekillerinin, oyun figürleri üzerinde de aynı özellik gösterdiği gözden kaçmamaktadır. Kadın erkek birlikte oynandığında erkekler figürleri daha yumuşak ve yörenin tabiriyle gevrek oynarlar. Kadınlar karşılama figürlerinde kol hareketleri erkeklere göre daha küçük ve kapalıdır. Karşılama oyununda erkekler de çökme figürü yapılırken kadınlarda çökme figürü yoktur. Karşılama müziklerinin bazı bölümleri günümüzde dahi icrası zor olmaktadır. Bu bölümleri çalan müzisyenin ritim ve ölçü kaçırma riski bulunmaktadır. Sözü edilen bu tip karşılama oyunlarının ritmik düzüm şekilleri $(2+3+2+2=9)$ tipindedir. Müziğinin içerisindeki saz bölümlerinde bulunan çarpıtma notaları ve taramaları her müzisyenin yapabileceği kolaylıkta olmadığı bilinmektedir. Bundan dolayıdır ki oyun icrasında da kadınlar çalınan bu ölçülerde daha naif figürler yapmaktadırlar. Kadınlar tarafından oynanan bir oyun çeşidi de Fingil oyunudur. Yörede bu tür oyunlara isim olarak metelik ya da kolbastı da denilmektedir. 2 veya 4 zamanlı ana usullerle icra edilen ve güzel ve neşeli anlamına gelen Fingil, bu oyunu çok güzel oynayan kadın için söylenmiştir. Kadınlar kendi eğlencelerinde bu oyunu karşılıklı geçişmelerle bağlama ve tef eşliğinde oynarlar.

Giresun horonlarını kadınlar erkeklerden ayrı oynarlar ve bu oyunlar da kız horonları derler. Kız horonlarının müzikal yapısına bakıldığında ise ritmik ve usul yapısı bakımından $7/8$ 'lik ya da $7/16$ 'lık olduğu görülmektedirler. Kadınlar bu horonları oynarken erkek horonlarına göre daha yavaş ve figüratif olarak daha sade figürler sergilerler. Genellikle hemen hepsinin aksağı (üçlüsü) $(2+2+3)$ sondadır. Bakınız Resim 2.

Resim 2: Kız Horonları

Giresun ve civarında görülen imece havalarının özel bir yeri vardır. Kadınlar tarım üretiminin bolluk ve bereketini bir birleriyle yardımlaşarak neşe içinde hasat etmektedirler. Köy imecelerindeki türkülerde kadınlar tarafından içten gelen duygular sade yalın ve doğrudan söylenir. Giresun havarisinde imece havaları olarak bilinen bu tür geleneksel yapılar günümüzde de devamlılığını hâlâ sürdürmektedir. İmece havaları tıpkı fengil havaları gibi 4 zamanlı bir usul kalıbı içindedir. Doğu Karadeniz ve özellikle de Beşikdüzü-Görece-Keşap arasındaki bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Bahsi geçen yörede insanımız özellikle mısır ekimi sırasında bu havaları kemençe ve davul zurna eşliğinde çalar söyler. Burada amaç tarlada yorucu ve sıkıcı çalışma ortamını ortadan kaldırıp çalışmayı eğlenceli ve neşeli bir ortama dönüştürmektir. Özellikle tarlada çalışılırken bütün imeceye katılan insanlar tarlanın eteğinde tek sıra oluştururlar.

SONUÇ

Sonuç olarak Giresun yöresi halk oyunlarında toplumsal cinsiyet bağlamında kadınları incelemek geleneksel uygulamalar üzerinden bir bakışı gerektiriyor. Bu bakışla, kadınların geleneksel danslar içinde varlığını ve yerini sürdürmesi yadsınamaz bir gerçektir. Türk halk oyunları Anadolu medeniyetlerinin kültürel özelliklerini içinde barındırarak kültür birikimini artırmıştır. Anadolu'daki halk oyunları ve özelde Giresun halk oyunları ele alındığında kadın yapısını, figür ve oyun bağlamında sağlam bir karakter olarak görmek mümkündür. İnsanlığın çevresinde ve doğasında var olan tüm hareketleri taklit etmesiyle başladığı kabul edilen dans, erkek ve kadın tiplerleriyle insanlığın dünya üzerinde tarih sahnesine ilk çıktığı andan itibaren tüm uygarlıklarda özel ve gündelik yaşantılarında da görülmektedir. Ayrıca disipline olmamış dansları dinsel törenlerden, eğlencelere kadar çeşitli fiziksel aktivitelerle de günümüze kadar geldiği görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Akdağ, Ö.; (2018), "Hititlerin Tanrılarını Memnun Etme Yöntemleri Ve Bunun Hitit Arkeolojisine Yansımaları", *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Cilt. 5. Sayı 2. s. 23-36.
- Ökten, N.; (2011), "Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Halk Oyunlarında Kadın", *Uluslararası İnsan Bilimler Dergisi*, Cilt. 8, Sayı. 1.
- Yıldırım, T.; (2001), "Hüseyinde Kabartmalı Vazosunda Betimlenen Dans Eden Bir Hititli", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt.41, ss.1-7.
- Bali, A.; (2017), "Halk Oyunları Üzerine Halkbilimsel Bir Araştırma: Mersin İli Silifke İlçesi Örneği", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 33. ss.78-91.